

САРАДЊА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ СА СРПСКОМ ПРАВОСЛАВНОМ ЦРКВОМ НА ФОРМИРАЊУ ЗБИРКЕ МИКРОФИЛМОВА ОДЕЉЕЊА ЗА АРХЕОГРАФИЈУ

САЖЕТАК | Збирка микрофилмова Одељења за археологију Народне библиотеке Србије највећа је збирка ове врсте у југоисточној Европи. Оформљена је 1962. године ради заштите словенског и српског ћирилског рукописног наслеђа, тако да значајем надилази националне оквире. Један од најважнијих предуслова за њено попуњавање и проширивање био је сарадња са Српском православном црквом, будући да се већи део сачуваног рукописног наслеђа налази у црквеним збиркама. Уговором између Српске православне цркве и Народне библиотеке Србије, потписаним 16. јануара 1973. године, озваничена је сарадња ових установа на заштити културних добара, што је довело до значајних резултата у виду микрофилмовања рукописних књига из бројних црквених збирки у земљи и иностранству.

КЉУЧНЕ РЕЧИ | Народна библиотека Србије, Српска православна црква, Одељење за археологију, Збирка микрофилмова, рукописне књиге

Одељење за опис и рејстрацију јужнословенских ћирилских рукописа основано је 2. октобра 1961. године са задацима пописа и описа ћирилских рукописних књига на простору тадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и српских у иностранству. На челу са Владимиром Мошином, уз три стручна сарадника, Одељење је почело са радом у оквиру Народне библиотеке Србије, 15. октобра исте године.¹ Средином 1965. године преименовано

¹ Александар Младеновић, „Тридесет година постојања Археолошког одељења Народне библиотеке Србије”, *Археолошки њилози* бр. 13 (1991): 351-363; Владимир А. Мошин, *Погледајте: аутобиографија*. Превод и коментари Несиба Палибрк-Сукић (Београд: Народна библиотека Србије; Панчево: Градска библиотека Панчево, 2008), 172; Владан Тријић, „Улога

у *Археографско одељење*, како се звало до 2012. године, од када носи назив Одељење за археографију.

Првих година рада оформљено је неколико збирки, међу којима Збирка микрофилмова заузима централно место. Разлози за оснивање збирки проистицали су, с једне стране, из свакодневних послова, а са друге стране, из потребе трајније заштите српског и словенског ћирилског рукописног наслеђа.

Посао микрофилмовања започела је археограф Љупка Васиљев, 1962. године, снимањем Збирке рукописних књига манастира Свете Тројице код Пљеваља, приликом теренског рада у манастиру, заједно са Владимиром Мошином.² Збирка микрофилмова попуњавана је снимцима значајних фондова у земљи и иностранству, а један од најважнијих задатака било је снимање Збирке рукописних књига манастира Хиландара. За почетак, посао су у четири етапе (1970, 1971, 1972. и 1973. године) обављали Момчило Ђорђевић и Радомир Живковић, фотограф из Београда, када је снимљена трећина рукописног фонда. Један део добијен је преснимавањем материјала Српске академија наука и уметности. Микрофилмовање је у почетку обављано селективно, тако што су бирани најважнији делови садржаја, уз илуминацију и повез. Касније је планирано да сви ћирилски рукописи, повеље и старе српске штампане књиге од XV до XVII века, без обзира у чијем се фонду налазе, буду у целости микрофилмовани.³

Због важности систематског микрофилмовања грађе од изузетног културног значаја, у Народној библиотеци Србије основана је почетком 1972. године Фото-лабораторија. Њен задатак био је да систематски снима грађу значаја „А“ категорије, у коју је спадала сва грађа Археографског одељења. За сваку јединицу грађе израђивана су по три негатива и један дијапозитив микрофилма. Од тога, два негатива коришћена су за депоновање ради заштите, један у згради библиотеке, а други у објектима Српске православне цркве. За израду фотографија или

Одељења за археографију Народне библиотеке Србије у проучавању средњовековног писаног наслеђа“, у *Проучавање српске рукописне књижевности: Поводом њених и њихове деценије Одељења за археографију Народне библиотеке Србије: Каштало изложбе*, главни и одговорни уредник Ласло Блашковић (Београд: Народна библиотека Србије, 2016), 18.

² Борка Кокаш, „Централна фототека јужнословенских ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије“, *Археографски прилози* бр. 18 (1996): 485.

³ Детаљно о Збирци микрофилмова видети: Љиљана Пузовић, „Збирка микрофилмова Одељења за археографију Народне библиотеке Србије као чувар словенског и српског културног наслеђа“, у *Посебне збирке у контексту заштите културне баштине и као јединица културног развоја: зборник радова са међународне конференције Одељења посебних фондова Народне библиотеке Србије, Београд, 2-4. октобар 2017.* [уредници Маша Милорадовић, Дејан Вукићевић] (Београд: Народна библиотека Србије 2019), 379-387.

дубл негатива по поруџбини био је предвиђен трећи примерак негатива, а дијапозитив је коришћен на микрочитачу у читаоници.⁴

Важан предуслов за попуњавање и проширивање Збирке микрофилмова био је сарадња са Српском православном црквом, будући да се већи део сачуваног рукописног наслеђа налази у црквеним збиркама. Разумевање, благоданост и добри односи неговани су од почетка рада на попису, опису и заштити рукописног наслеђа, што је у великој мери олакшавало посао археографима на терену. Следећи овај правац, дошло је до озваничења сарадње између Српске православне цркве и Народне библиотеке Србије, потписивањем Уговора, 16. јануара 1973. године.⁵ Библиотеку је представљао тадашњи управник, Светислав Ђурић, а Српску православну цркву Свети архијерејски Синод. Од стране библиотеке, уговор је потписао управник Светислав Ђурић, а за централну имовину Српске православне цркве и Архиепископију београдско-карловачку Патријарх српски Герман. Поред њих, деветнаест епархијских архијереја са простора тадашње СФРЈ, својим потписом потврдило је важење овог уговора.

Чланом 1 Српска православна црква дозволила је Народној библиотеци Србије систематски опис и каталогизацију рукописних књига, уз то да се резултати рада публикују у капиталној едицији Описа јужнословенских ћирилских рукописа и другим научним издањима. За Збирку микрофилмова најважнији су чланови 3 и 4 који гласе:

Члан 3.

Српска православна црква дозвољава Народној библиотеци да микрофилмује све рукописе у свим библиотекама, музејима, ризницама и осталим фондовима Српске православне цркве.

Члан 4.

Народна библиотека се обавезује: а) да од сваког снимка наведеног у члану 3 овог уговора бесплатно уступи Српској православној цркви по један негатив и један дијапозитив; б) да од снимака оних јужнословенских ћирилских рукописа који се не налазе у фондовима Српске православне цркве, бесплатно уступи Српској православној цркви по један дијапозитив и то у року од три месеца по завршеном снимању; в) да пре снимања изврши конзервацију оних рукописа

⁴ Димитрије Богдановић, Микрофилмовање библиотечког материјала „А“ категорије, 15. фебруар 1972, Досије заштите, Архива Одељења за археографију, Народна библиотека Србије, Београд, Србија; Димитрије Богдановић, „Археографско одељење Народне библиотеке СР Србије (новембар 1968)“, *Археографски њилози* бр. 34 (2012): 175-176.

⁵ Уговор између Српске православне цркве и Народне библиотеке Србије, бр. 2061/1, заведен у Народној библиотеци Србије 5. 5. 1973.

које би специјална комисија из члана 10 става 3 овог уговора означила као нарочито хитне за конзервацију услед тежих оштећења.“

Чланом 5 предвиђено је да се микрофилмови користе у сврхе научног истраживања, као и за размену са домаћим и иностраним установама, без претходне сагласности Светог архијерејског Синода, с тим што је објављивање снимака забрањено. Члан 6 предвиђа да материјал добијен микрофилмовањем Народна библиотека може публиковати у сопственим издањима научног карактера (критичка и фототипско-факсимилна издања, репродукције као прилог и сл.), али не у комерцијалне сврхе (разгледнице, албуми и сл.). У вези са правима на публикување је и члан 7, док чланови 8 и 9 предвиђају исте обавезе Српске православне цркве према грађи Народне библиотеке, као и Библиотеке према црквеној грађи. Важан је и члан 11, који прописује обавезу Народне библиотеке да тражи сагласност надлежног епархијског архијереја за описе, микрофилмовање и конзервацију грађе која се налази по епархијама. Овим Уговором не само што је озваничена, него је и продубљена, сарадња Српске православне цркве и Народне библиотеке на заштити културних добара, што је довело до значајних резултата у виду микрофилмовања рукописних књига из бројних црквених збирки у земљи и иностранству.

Посао је организован тако што су књиге из црквених збирки најпре стерилисане у Конзерваторској лабораторији Народне библиотеке, а потом снимане у Фото-лабораторији. Предвиђени примерци микрофилмова достављани су Археографском одељењу, а књиге су, уколико је било потребно, потом конзервиране.⁶

Сачувана преписка у Архиви Одељења за археографију баца светлост на спровођење Уговора и послове који су проистекли из њега. С тим у вези је писмо Патријарха српског Германа упућено библиотеци 27. марта 1981. године, у којем тражи од Библиотеке извештај о обављеним пословима конзервације и микрофилмовања. У писму, између осталог каже да је Библиотеци дозвољено да систематски врши опис, каталогизацију и микрофилмовање јужнословенских рукописних књига из црквених фондова „Све са циљем да се сав тај материјал, као бесцен благо, на овај начин штити и сачува за млађа покољења.“⁷

На патријархово писмо одговорио је 27. 4. 1981. године управник Народне библиотеке, проф. др Васо Милинчевић. У одговору су изнети егзактни подаци о томе колико је урађено у протеклом периоду (Табела 1).⁸

⁶ Кокаш, „Централна фототека јужнословенских ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије“, 486-488.

⁷ Архива Одељења за археографију, бр. 1314/1, 15. 4. 1981.

⁸ Архива Одељења за археографију, бр. 1314/2, 24. 4. 1981.

⁹ Нису све књиге снимљене у целости, али је из сваке књиге урађен одређен број снимака.

Рукописи црквених збирки снимљених у Народној библиотеци СР Србије			
Редни број	Збирка	Број рукописа	Број снимака
	Српска патријаршија	253	47.208
	МСПЦ	220	46.510
	МСПЦ-Грујић	270	37.042
	МСПЦ-Грујић 3-I	37	6368
	МСПЦ-Грујић 3-II	4	924
	Манастир Дечани	52	13.295
	Манастир Дечани Црколез	5	822
	Пећка патријаршија	46	8.961
	Манастир Грачаница	23	3626
	Манастир Срећење	1	118
	Манастир Никоље	1	160
	Манастир Љубостиња	1	63
	Црква у Чачку	1	291
	Црква у Дубоком Потоку	1	179
	Манастир Крка	11	4119
	Манастир Хиландар	815 ⁹	170.000
Укупно снимљених		1741	339.687

Табела 1. Рукописи црквених збирки снимљених у Народној библиотеци СР Србије¹⁰

Након две године састављен је један сумарни извештај о раду на црквеној грађи, у којем се каже да је у периоду од 1973. до 1983. године конзервирано 350 рукописних и старих штампаних књига, а да су већим делом снимљене следеће рукописне збирке: Збирка Музеја Српске православне цркве, Збирка Радослава М. Грујића, Збирка Патријаршијске библиотеке, Збирка Пећке патријаршије, Збирка манастира Дечана, Збирка Сентандрејске црквене општине и Збирка манастира Хиландара (микрофилмовано у потпуности око 730 од укупно 815 рукописа).¹¹ Преостале, углавном мање збирке, делимично су снимљене. Укупан број кадрова је 600.000, а за Цркву, према уговору, дублирано је 182.071 кадрова дијапозитива и 83.674 кадрова дубл негатива, дакле укупно 265.745 кадрова.¹²

Једанаест година након потписивања Уговора, 8. јуна 1984. године, управник Народне библиотеке, Милан Милутиновић и Директор Музеја СПЦ, Светозар

¹⁰ Архива Одељења за археографију, бр. 1314/2, 27. 4. 1981.

¹¹ Кокаш, „Централна фототека јужнословенских ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије“, 486–488.

¹² Архива Одељења за археографију. Податке прикупила Владанка Поповић, књижничар на фототечким пословима, а Службену белешку саставила Надежда Р. Синдик, библиотекар-археограф, задужена за Фототеку.

Душанић, потписали су Исправке и допуне Уговора о сарадњи између Народне библиотеке Србије и Српске православне цркве, којим су прецизирана поједина питања, али чланови које се тичу микрофилмовања остали су исти.¹³

Из писма проф. Александра Младеновића од 10. 8. 2000. године, упућеног тадашњем управнику Миломиру Петровићу приказана је сарадња Цркве и Библиотеке после 1983. године. У писму се каже: „На основу Уговора (јануара 1973) и анекса Уговора (јуна 1984) потписаног између Народне библиотеке Србије и Светог архијерејског Синода Српске православне цркве са друге стране, ... Библиотека је дужна да, између осталог, све што микрофилмује у нашој фотолaborаторији, поред оригинала негатива који остаје у нашој Фототеци, уради и дубл негатива за Српску православну цркву.“ Све је рађено према договору до 1984. године, када се покварио дублер у Фото-laborаторији Народне библиотеке Србије, приликом микрофилмовања збирке Манастира Дечана. Након тога, послове микрофилмовања обављала је фирма Микрофилм центар из Београда, која је снимила и извршила дуплирање за Српску православну цркву збирке рукописних књига манастира Никољца и Свете Тројице код Пљеваља.¹⁴ О томе говори и Извештај о микрофилмовању рукописних књига манастира Свете Тројице код Пљеваља, који је поднела Борка Кокаш, дугогодишњи библиотекар задужен за послове у Археографској Читаоници, Фототеци и Трезору, од 15. 4. 2003. године. У Извештају се каже да је Микрофилм центар из Београда snимио целу збирку због немогућности извођења послова у библиотечкој Фото-laborаторији, недостатка техничких и материјалних средстава. Копије негатива урађене су и достављене Цркви.¹⁵

Двадесет први век донео је нове технологије и нову праксу, дигитализација је потиснула послове микрофилмовања, који и даље постоје као законска обавеза у сврху чувања грађе. Без обзира на предности дигитализованих књига, Збирка микрофилмова и даље има вишеструку вредност. Издржљивост и трајност микрофилма, као медија за чување грађе је доказана и представља велику предност у односу на друге медије. Поред тога, Збирка микрофилмова са 5700 физичких јединица микрофилмова и 1.306.613 кадрова, садржи грађу из свих делова света и представља непроценљиво културно и национално благо, које је на једном месту доступно корисницима из земље и иностранства.¹⁶

¹³ Архива Одељења за археографију, 8. 6. 1984.

¹⁴ Архива Одељења за археографију, бр. 522/1 од 10. 8. 2000.

¹⁵ Архива Одељења за археографију, 15. 4. 2003.

¹⁶ Љиљана Пузовић и Мирослав Лазић, „Фондови одељења за археографију“, у *Проучавање српске рукописне књије. Поводом њеј и њо деценија Одељења за археографију Народне библиотеке Србије. Кајшалој изложбе*, главни и одговорни уредник Ласло Блашковић (Београд: Народна библиотека Србије, 2016), 55-81.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Богдановић, Димитрије. Микрофилмовање библиотечког материјала „А“ категорије, 15. фебруар 1972, Досије заштите. Архива Одељења за археологију, Народна библиотека Србије, Београд, Србија.

Богдановић, Димитрије. Пројекат микрофилмовања старих рукописа, 13. јуни 1973, Досије заштите. Архива Одељења за археологију, Народна библиотека Србије, Београд, Србија.

Богдановић, Димитрије. „Археографско одељење Народне библиотеке СР Србије (новембар 1968)“. *Археографски њрилози* бр. 34 (2012): 175-176.

Кокаш, Борка. „Централна фототека јужнословенских ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије“. *Археографски њрилози* бр. 18 (1996): 485-490.

Младеновић, Александар. „Тридесет година постојања Археографског одељења Народне библиотеке Србије“. *Археографски њрилози* бр. 13 (1991): 351-363.

Мошин, Владимир А. *Под шерејтом: аућобиографсја*. Превод и коментари Несиба Палибрк-Сукић. Београд: Народна библиотека Србије; Панчево: Градска библиотека Панчево, 2008.

Пузовић, Љиљана и Мирослав Лазић. „Фондови одељења за археологију“. У *Проучавање српске рукописне књије. Поводом њетј и њо деценија Одељења за археологију Народне библиотеке Србије. Кашалој изложбе*, главни и одговорни уредник Ласло Блашковић, 55-81. Београд: Народна библиотека Србије, 2016.

Пузовић, Љиљана. „Збирка микрофилмова Одељења за археологију Народне библиотеке Србије као чувар словенског и српског културног наслеђа“. У *Посебне збирке у контексту зашћиће кулћурне башћине и као њодсћицај кулћурној развоја: зборник радова са међународне конференције Одељења њосебних фондова Народне библиотеке Србије, Београд, 2-4. окћобар 2017*, [уредници Маша Милорадовић, Дејан Вукићевић], 379-387. Београд: Народна библиотека Србије, 2019.

Тријић, Владан, „Улога Одељења за археологију Народне библиотеке Србије у проучавању средњовековног писаног наслеђа“. У *Проучавање српске рукописне књије. Поводом њетј и њо деценија Одељења за археологију Народне библиотеке Србије. Кашалој изложбе*, главни и одговорни уредник Ласло Блашковић, 17-33. Београд: Народна библиотека Србије, 2016.

Уговор између Српске православне цркве и Народне библиотеке Србије, бр. 2061/1, заведен 5. 5. 1973, Народна библиотека Србије, Београд, Србија.

LJILJANA I. PUZOVIĆ, MSC
National Library of Serbia, Belgrade
ljiljana.puzovic@nb.rs

THE COOPERATION OF THE NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
WITH THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH ON FORMING A COLLECTION
OF MICRO-FILMS OF THE DEPARTMENT FOR ARCHAEOGRAPHY

SUMMARY | The collection of micro-films of the Department for Archaeography of the National Library of Serbia is the largest such collection in the Southeastern Europe. It was formed in 1962 to preserve Slavic and Serbian Cyrillic manuscript heritage, which makes its importance supra-national. One of the most important prerequisites for filling in and expanding the collection was the cooperation with the Serbian Orthodox Church, given that the largest part of the preserved manuscript heritage is to be found in church collections. As per the contract between the Serbian Orthodox Church and the National Library of Serbia signed on 16th of January 1973, these two institutions promulgated their cooperation on protecting the cultural goods, which led to significant results reflected in micro-filming the manuscripts from manifold church collections both in-country and abroad.

KEY WORDS | the National Library of Serbia, the Serbian Orthodox Church, the Department for Archaeography, a micro-film collection, manuscripts

ЛИЛЯНА И. ПУЗОВИЧ, КАНДИДАТ НАУК
Национальная библиотека Сербии
ljiljana.puzovic@nb.rs

СОТРУДНИЧЕСТВО НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ СЕРБИИ
С СЕРБСКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКОВЬЮ ПО ФОРМИРОВАНИЮ
КОЛЛЕКЦИИ МИКРОФИЛЬМОВОТДЕЛА АРХЕОГРАФИИ

АННОТАЦИЯ | Коллекция микрофильмов Отдела археографии Национальной библиотеки Сербии является крупнейшей коллекцией такого рода в юго-восточной Европе. Она была основана в 1962 году с целью защиты славянского и сербского кириллического рукописного наследия из-за чего она по своему значению выходит за рамки национальных границ. Одной из важнейших предпосылок пополнения ее фондов и расширения было сотрудничество с Сербской Православной Церковью, поскольку большая часть сохранившегося рукописного наследия находится в церковных собраниях. В соответствии с *Конвентуалом* между Сербской Православной Церковью и Национальной библиотекой Сербии, подписанном 16 января 1973 года, эти два учреждения объявили о своем сотрудничестве в области защиты культурных ценностей, что привело к значительным результатам, отраженным в микросъемке рукописных книг из многих церковных собраний, как внутри страны, так и за рубежом.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА | Национальная библиотека Сербии, Сербская Православная Церковь, отдел археографии, коллекция микрофильмов, рукописные книги

